

Зимомря М. І.
Зимомря І. М.

СУТНІСТЬ ЧИНУ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ ОЦІНОК ОЛЕКСАНДРА КОЛЯНЧУКА

Анотація. У статті виокремлена сутність чину української та польської політичної еміграції крізь призму оцінок визначного українського й польського історика Олександра Колянчука (1932) з проекцією на трансцендентну вартість українсько-польських взаємодій та їхню інтеркультурну значимість для українського й польського народів-сусідів упродовж ХХ століття. Праці вченого спричиняють конкретне враження, якщо розглядати досліджувані ним факти, події, тенденції крізь призму аналізу історичних паралелей, що творять певний ланцюг поміж епохами Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, Михайла Грушевського, Симона Петлюри, Володимира Винниченка, Августина Волошина, Андрія Шептицького.

Ключові слова: українська політична еміграція в Польщі, українсько-польська взаємодія, дослідницький доробок Олександра Колянчука, трансцендентна вартість.

Інформація про авторів: Зимомря Микола Іванович, доктор філологічних наук, професор Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка; Зимомря Іван Миколайович, доктор філологічних наук, професор Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Електронна адреса: zimok@ukr.net

Zymomrya M.
Zymomrya I.

THE NATURE OF THE ACTIVITIES OF UKRAINIAN AND POLISH ÉMIGRÉS FROM THE PERSPECTIVE OF OLEKSANDR KOLIANCHUK'S ASSESSMENTS

Abstract. In the article the nature of the activities of Ukrainian and Polish political émigrés is outlined through the assessments of a Ukrainian and Polish historian Oleksandr Kolianchuk (1932) with a reflection on the transcendental value of Ukrainian-Polish interactions and their intercultural significance for the Ukrainian and Polish neighboring peoples during the twentieth century. The topic offered is closely connected with the problem of political emigration, that is with the problem, which can be considered in different dimensions of social character in general and socio-cultural dimension in particular. The article (book) deals with the role of the representatives of the Ukrainian emigration in the Polish science and culture. This problem includes well-reasoned unity which is useful for the Ukrainian-Polish cultural ties in the 20-30th of the XX century. This circle of problems was studied by a well-known historian Oleksandr Kolianchuk from Peremyshl. Scientific works of the Polish outstanding scientist, socio-cultural figure were not enough estimated. Our attention is caught by conceptually new Kolianchuk's approach to the solving of unsolved tasks of his predecessors by his rich historical-documentary base, which gives panoramic imagination of a great role of Ukrainian military emigration in preserving state-unity traditions of the Ukrainian people, especially after the dramatic defeat of national-liberatory struggle of 1917 – 1921. Scientific works of the scientist make special impression if we consider the facts, events studied by him in the light of the analysis of the parallels, which create a certain chain between the epochs of Bohdan Kchmelnytsky, Ivan Mazepa, Mykchailo Hrushevsky, Symon Petlura, Volodymyr Vynnychenko, Avhustyn Voloshyn, Andriy Sheptytsky. It goes without saying that it should be done much for studying those prior identifiers which are characteristic for the Polish emigration on the one hand and the Ukrainian emigration on the other hand.

Key words: Ukrainian political emigration to Poland, Ukrainian-Polish interaction, research work of Oleksandr Kolianchuk, transcendental value.

Information about author: Zymomrya Mykola, doctor of philology, professor, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University; Zymomrya Ivan, doctor of philology, professor, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University.

E-mail: zimok@ukr.net

Zymomria M.
Zymomria I.

ESENCJA DZIAŁAŃ UKRAIŃSKIEJ I POLSKIEJ EMIGRACJI PRZEZ PRYZMAT OCENY ALEKSANDRA KOLAŃCZUKA

Streszczenie. W artykule przeprowadzono analizę esencji działań ukraińskiej i polskiej emigracji politycznej w świetle oceny wybitnego ukraińskiego i polskiego historyka Aleksandra Kolańczuka (1932) z naciskiem na wartość transcendentną interakcji ukraińsko-polskiej oraz jej znaczenie interkulturowe dla ukraińskiego i polskiego narodów-sąsiadów w XX wieku. Proponowany temat jest organicznie związany z zagadnieniem emigracji politycznej, czyli problemem, który można rozpatrywać w różnych wymiarach natury społecznej, w szczególności kulturalnej i edukacyjnej. Chodzi przede wszystkim o rolę przedstawicieli emigracji ukraińskiej w polskiej nauce i kulturze. Z kolei ten problem zawiera argumentację na rzecz ukraińsko-polskich interakcji kulturowych w latach 20-30 XX wieku. Owy cykl zagadnień dokładnie opracował znany historyk z Przemyśla Aleksander Kolańczuk. Znaczący dorobek Aleksandra Kolańczuka, wybitnego naukowca, przedstawiciela społeczno-kulturalno-oświatowego Polski, wciąż nie zostało dostatecznie doceniony. Na uwagę zasługuje koncepcyjnie innowacyjne podejście Aleksandra Kolańczuka do rozwiązywania niezbadanych przez jego poprzedników zagadnień. Jego instrumentarium badawcze zapewnia panoramiczny obraz o ważnej roli Ukraińskiego wojska na emigracji w zachowaniu tradycji państwowych narodu ukraińskiego, szczególnie po dramatycznej porażce w latach 1917 – 1921. Prace naukowca wywołują konkretne wrażenie, jeśli rozważać fakty, wydarzenia i tendencje przez pryzmat analizy historycznych podobieństw, które tworzą pewien łańcuch między epokami Bogdana Chmielnickiego, Iwana Mazepy, Mychajły Hruszewskiego, Symona Petlury, Wołodymyra Wynnyczenki, Augustyna Wołoszyna i Andreja Szeptyckiego. Nie ma wątpliwości, że wiele jeszcze trzeba zrobić, aby zbadać identyfikatory priorytetowe charakterystyczne dla polskiej emigracji z jednej strony i ukraińskiej – z drugiej.

Słowa kluczowe: Ukraińska emigracja polityczna w Polsce, interakcje ukraińsko-polskie, prace badawcze Aleksandra Kolańczuka, wartości transcendentne.

Nota o autorze: Zymomria Mykola, doktor filologii, profesor Drohobyckiego Państwowego Uniwersytetu imienia Iwana Franki; Zymomria Iwan, doktor filologii, profesor Drohobyckiego Państwowego Uniwersytetu imienia Iwana Franki.

E-mail: zimok@ukr.net

Запропонована тема органічно пов'язана з проблемою політичної еміграції, тобто проблемою, яку можна розглядати в різних вимірах суспільного характеру загалом і культурно-освітнього – зокрема. Йдеться передусім про роль представників української еміграції в польській науці та культурі. Ця проблематика, у свою чергу, містить аргументовану сполуку на користь українсько-польським культурним взаємодіям упродовж 20-30-х років XX століття. Як на наш погляд, найбільш однозначно опрацював цей цикл питань відомий історик із Перемишля Олександр Колянчук [1; 2; 4]. Особисте багаторічне знайомство із названим дослідником та його надзвичайно цінним архівом і спричинило спонуку розгорнути окреслене питання, зважаючи на глобальну значимість події – 100-ліття відновлення державної незалежності Польщі днем 11 листопада 1918 року. Вона, поза всяким сумнівом, історично важлива й для розуміння сутності проголошення незалежності Української Народної Республіки від 22 січня 1918 року та відродження Української Держави від 24 серпня 1991 року.

Значний dorobok Oлександра Колянчука, визначного науковця, суспільного та культурно-освітнього діяча Польщі, досі оцінено недостатньою мірою. До речі, з нагоди надання вченому почесного звання *doctor honoris causa* одному з авторів цих рядків (М.З.) судилося бути лаудатором на згаданому дійстві, а звідси – зробити особливий акцент на трансцендентну вартість українсько-польських взаємодій крізь призму, власне, дослідницьких надбань Олександра Колянчука [3]. Його дикція позначена глибоким розумінням історичної пам'яті, що єднає споріднені український і польський народи. Тому, либонь, доцільно виокремити бодай окремі факти з життєпису одержимого науковця з проєкцією на сутність набутку з боку тієї чи іншої конкретної особистості.

Олександр Колянчук народився 2 квітня 1932 року у родині, яка не мислила себе без праці на землі. Як мати – Анастасія Колянчук (з хати – Пашук, 1902 – 1986); так і її суджений – Микола Колянчук (1889 – 1977) були з діда-прадіда – селяни. Примітно, що уродженці Холмщини мали поділену долю: ще за Першої світової війни одних депортували, передусім – православних, а інших – ні.

Таким було довкілля, де жили й трудилися Колянчуки, які творили ланцюг з кількох поколінь. Їхня садиба приваблювала людей відкритістю сердець господарів та їхньою гостинністю. За зізнанням Олександра Колянчука, тут побувала й акушерка з Холма Марія Вовк-Урбан, колишня сестра-жалібниця з армії Української Народної Республіки. Від неї дев'ятирічний Олександр дізнався вперше про красу творів Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Михайла Коцюбинського, Василя Стефаника, Богдана Лепкого. Свіжим виринає з його пам'яті 1942 рік, коли декламував «Тарасову ніч» на врочистій академії, що відбувалася на церковному майдані в Сичині. Натомість його однокласник промовляв «Katechizm polskiego dziecka» Владислава Белзи...

На зламі Другої Світової війни, що припав на 1944–1945 рр., розпочався інший вир депортаційних акцій: одних комуністичні можновладці гнали на Схід, інших – на Захід... Одне крило родини по лінії Миколи Колянчука опинилося у місцині Верба, що на Одещині, а інше – у селі Лесіска, що в Пасленському повіті на Ольштинщині, куди була депортована сім'я Колянчуків 15 липня 1947 року в рамках акції «Вісла». Щоправда, життя має свою основу – осібно для старших і окрему для дітей. У вересні 1947 року Олександр Колянчук поступив до рільничої гімназії в Пасленку. Попри навчання – праця в рільничому господарстві у Вульці Пасленській. Середню рільничу школу закінчив 1951 року з відмінними показниками у Каролеві, що поблизу Кентшина. Відтак – навчання в Ольштинській вищій рільничій школі. Від 1956 року, коли завершив студії й отримав звання магістра-інженера, Олександр Колянчук понад сорок літ працював в Ольштинському й Серадському воєводствах: то в мережі молочарських кооперативів, то керівником воєводського центру вдосконалення працівників рільництва, то вчителем, інспектором рільничих шкіл, то заступником директора воєводського центру розвитку сільського господарства, а певний час і генеральним директором аналогічного центру Серадського воєводства. А паралельно – співпраця з Інститутом освіти рільничо-технічної академії в Ольштині, заняття з її студентами. Про його авторитет промовляє й те, що кілька років був членом ради з питань рільничої освіти при міністерстві рільництва Польщі.

Олександр Колянчук спричинився до створення у 1956 році Українського суспільно-куль-

турного товариства (УСКТ) в Ольштині, де був заступником голови воєводського управління УСКТ (1957 – 1967), заснував систематичні радіопередачі українською мовою, був автором численних матеріалів, диктором і водночас – відповідальним редактором (1966 – 1976). З його ім'ям пов'язуються сотні радіопередач на найрізноманітнішу тематику, що мала конкретного читача – носія української меншини Польщі.

З ініціативи Олександра Колянчука частинами були гості з України; в ефірі звучали голоси таких відомих діячів української культури, як Юрій Щербак, Борис Олійник, Григорій Вервес, Ліна Костенко, Віталій Коротич (Київ), Роман Іваничук (Львів), Остап Лапський (Варшава), Лев Гец (Краків), а також уродженець Полтави – Всеволод Кармазин-Каковський (1898 – 1979). Усе це привертало слухачів до рідної мови, історії Шевченкової Вітчизни загалом.

Олександр Колянчук вміло поєднував виробничу діяльність з освітньо-культурною, громадською роботою, в основі якої лежала засада твердих переконань. Він добре засвоїв істину, яку сповідували Євген Маланюк, Іван Фещенко-Чопівський, а також талановитий художник Михайло Добряк (до слова, цей самотній український майстер пензля так і не дочекався справжнього визнання з боку Батьківщини – України). Йдеться про необхідність *допомагати* насамперед тим, хто прагне *допомоги*, аби прямувати далі. Звідси – плідотворні починання Олександра Колянчука як члена Головної управи УСКТ (1960 – 1974), а відтак – члена Головної ради Об'єднання українців Польщі (ОУП) в 1996 – 2001 роках. Його поступ був і є натхненний сумлінною гармонією між словом і ділом. Згадаймо довголітнє співробітництво Олександра Колянчука з українськомовними виданнями («Український календар», «Український альманах», «Над Бугом і Нарвою», «Благовіст», «Ватра») і, в першу чергу, з «Нашим словом» – тижневиком, що був своєрідним провісником заснування УСКТ у 1956 році.

«І день іде, і ніч іде»... Це – за Шевченком, поезія якого додасть світла й незрячому. Зі словом Кобзаря Олександр Колянчук побував упродовж 1956 – 1976 рр. майже у кожному селі Ольштинщини, де випало жити українцям після квітня 1947 року. Йому вдалося бути причетним до організації мережі пунктів навчання української мови. Рідна мова в ефірі та в пунктах навчан-

ня української мови – це особлива підвалина для його внутрішньої гордості. Адже без знання рідної мови годі гортати материнський буквар. І вчений-гуманіст вміє прочитати факти буквально на обличчі, вловити, сказати б, промінець світовідчуття з боку співрозмовника. Сотні відряджень на власні кошти, аби розшукати сліди оборонців Української Народної Республіки, інтернованих на території Польщі опісля розриву в квітні 1920 року українсько-польської політично-військової угоди. То були сліди по таборах, де перебували і вмирали «За нашу і вашу свободу» тисячі полонених та інтернованих упродовж 1918 – 1924 рр. Власне, йому вдалося реставрувати згадані сліди, достовірно встановити місця поховання невинно убієнних у Пикуличах під Перемишлем, Ланцуті, Вадовицях, Кракові, Стшалкові під Слупцею, Александрові Куявському, Щипйорні під Калішем та Каліші, Сувалках, Дубінах під Гайнівкою, Райовцю, Любліні, Познані, Варшаві... Гасло «За нашу і вашу свободу» стало для дослідника справжнім дороговказом стосовно відновлення пам'яті тих, хто втілював українсько-польську угоду, укладену між Юзефом Пілсудським (1867 – 1935) і Симоном Петлюрою (1879 – 1926) [13]. Тут слід назвати факт: дослідник уклав унікальний довідник, що містить невідомі або малознані біографічні відомості про сто тридцять генералів УНР, учасників спільних польсько-українських змагань 1920 року та довідник майже двохсот видатних учасників визвольних змагань 1917 – 1921 рр., які померли у Польщі. А ще деталь: нині такі місцини, як Сувалки, Вадовиці, Щипйорно – Каліш, Ланцут, Воля у Варшаві, справедливо пов'язуються з українськими військовими некрополями. Це – першорядна заслуга Олександра Колянчука, якщо йдеться про збереження історичної пам'яті як одного з визначальних ідентифікаторів народу. З-під пера Олександра Колянчука з'явилися історичні праці – десятки статей та кілька монографій українською та польською мовами, зокрема: «Незабуті могили» (Львів, 1993), «Internowani żołnierze armii UNR w Kaliszu 1920 – 1939» (Kalisz-Przemyśl-Lwów, 1995); «Генералітет українських визвольних змагань. Біограми генералів та адміралів українських військових формацій першої половини ХХ століття» (Львів, 1995; співавтори – Микола Литвин, Кім Науменко), «Слідами інтернованих в Польщі вояків армії Української Народної Республіки» (1991), «Український військовий

цвинтар в Щипйорні» (1997), «Українські табірні університети» (1998), «Українці в таборах Перемишля (1918 – 1921)» (1995), «Хрести на чужій землі» (1993) та ін. Безумовним завершальним акордом у справі розробки цієї проблематики стали монографічні праці – «Українська військова еміграція у Польщі (1920 – 1939)» (Львів, 2000), «Cmentarz Prawosławny na Woli w Warszawie. Groby ukraińskie» (Warszawa, 2002), «Nekropolie i groby ukraińskich walk niepodległościowych w latach 1917 – 1921» (Przemyśl, 2003); «Увічнення нескорених. Українські військові меморіали 20-30-х рр. ХХ ст. у Польщі» (Львів, 2003); «Ukraińscy generałowie w Polsce. Emigranci polityczni w latach 1920–1939» (Przemyśl, 2009); «Umarli, aby zmartwychwatała Ukraina» (Przemyśl, 2015), «Obóz internowania oraz Ukraiński cmentarz wojenny w Pikulicach pod Przemyślem (1918 – 1921)» (Przemyśl, 2017) та ін.

Привертає увагу концептуально новаторський підхід Олександра Колянчука до розв'язання нез'ясованих попередниками завдань, його багата історико-документальна база, що дає панорамне уявлення про значну роль української військової еміграції у збереженні державно-соборних традицій українського народу, зокрема, після драматичної поразки його національно-визвольних змагань за доби 1917 – 1921 рр. Праці вченого спричиняють конкретне враження, якщо розглядати досліджувані ним факти, події, тенденції крізь призму аналізу історичних паралелей, що творять певний ланцюг поміж епохами Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, Михайла Грушевського, Симона Петлюри, Володимира Винниченка, Августина Волошина, Андрея Шептицького. Дослідник явив творчий подвиг, підготувавши дисертацію на тему «Українська військова еміграція у Польщі (1920 – 1939)» [5] до захисту у спеціалізованій вченій раді у Національному університеті «Львівська політехніка». Її успішний захист відбувся в 2000 році. Дисертаційну працю високо оцінили провідні українські історики – Микола Литвин, Кость Кондратюк, Ігор Ципенда. Їхні спостереження зводилися до однозначного висновку: дисертація збагачує українську історичну науку і є помітним її надбанням. Олександр Колянчук – визнаний авторитет, а водночас і особистість надзвичайної покори та скромності. Інтелектуальними зусиллями та трудовим ритмом він вписав осібну сторінку в

історію польсько-українських взаємин. Питання взаємодії української та польської еміграції –стрижневе в дослідницьких пошуках Олександра Колянчука. Відомий історик з Перемишля Станіслав Стемпен слушно зауважив, що Олександр Колянчук – це один «із найвидатніших польських знавців українських визвольних змагань 1917–1920 рр., а також долі української політичної еміграції у міжвоєнні роки».

Поза всяким сумнівом, ще чимало слід зробити для вивчення тих пріоритетних ідентифікаторів, які характерні для польської еміграції, з одного боку, й української – з іншої. Наприклад, Микола Литвин виокремлює польський чинник у формуванні модерної національної ідентичності українців, що передбачає подальший аналіз «взаємопоборювання і взаємовпливів українських і польських національних рухів ХІХ – початку ХХ ст. Зразки міжнаціональної взаємодії полишили своєю багатогранною діяльністю такі носії української й польської культур, як Іван Лисяк-Рудницький, Іван Кошелівець, Василь Витвицький, Юрій Лавриненко, Юрій Шерех, Богдан Осадчук, Єжи Гедройц, Чеслав Мілош, Єжи Стемповський, Влодзіміж Бочковський, Генрик Юзевський, Йозеф Лободовський, Юліуш Мєрошевський та ін. До речі, нагороджуючи Богдана Осадчука орденом Білого Орла, Олександр Квасневський підкреслював 3 травня 2001 року велику роль українського діяча і назвав його «найактивнішим із української сторони речником польсько-українського примирення над драмами історії». І не тільки. Бо ще й досі належним чином не осмислена публіцистична діяльність Богдана Осадчука, його численні виступи на польську тематику в німецькомовній пресі і, зокрема, в такому авторитетному виданні, як «*Neue Züricher Zeitung*» тощо. Власне, ще до підписання у квітні 1920 р. польсько-українського договору про спільну боротьбу проти більшовицької Росії, яка загрожувала незалежності Польщі та Української Народної Республіки, у Варшаві успішно діяла Українська дипломатична місія з Борисом Гомзином, а згодом її Військова секція, очолювана генералом Миколою Юнаковим – очільником штабу Головного отамана Військ Української Народної Республіки Симона Петлюри. За переконливим твердженням Олександра Колянчука, здійсненню українсько-польських взаємодій сприяло варшавське українськомовне видання «Син України», редактором якого був визначний український пись-

менник Микола Вороний. На цей факт звернув увагу професор Торунського університету Омелян Вішка, автор ґрунтовної монографії «*Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920–1939*» [15]. Його співробітниками були, зокрема: Володимир Островський, Іван Липа, Антоній Коршнівський, Остап Білозерський, Микола Букшований, Федір Савченко. Читацький загал часопису «Син України» – це вісім українських дивізій у лавах польського війська, у т.ч. Запорозька, Волинська, Київська, Херсонська, Січова, Залізна, Кулеметна та Кінна на чолі з відомими військовиками – Марком Безручком, Гаврилом Базильським, Олександром Загородським, Олександром Удовиченком, Юрієм Тютюнником, Андрієм Долудом, Іваном Омеляновичем-Павленком. Олександром Бурківським. Вони вкрилися славою спільних перемог, коли мала місце героїчна оборона Замося та передусім тоді, коли відбулося «Диво над Віслою» 12-25 серпня 1920 року... Тому й не дивно, що Юзеф Пілсудський спеціальним наказом від 18 жовтня 1920 р. висловив подякував сином України: «Від імені польської армії вітаю армію Української Народної Республіки, яка відроджена і зміцнена, ставить собі нові завдання, від яких може залежати майбутнє Європи. Наша армія пам'ятає криваві битви, в яких незмінне брало участь українське військо, як у дні звитяги, так і в години випробувань. Спільно пролита кров і могили героїв заклали наріжний камінь для взаєморозуміння й успіху двох народів. Нині, після двох років важкої боротьби з варварським нападником, я прощаюся з прекрасними військами Української Народної Республіки й стверджую, що в найтяжчі хвилини, в нерівних боях вони високо несли свій прапор, на якому виписане гасло «За нашу і вашу свободу», що є символом віри кожного чесного вояка» [12]. До речі, уряд Української Народної Республіки функціонував в таких містах, як Тарнув та Ченстохова [16]. Однак за Ризьким договором, укладеним 18 березня 1921 р., Польща відтоді не визнавала Українську Народну Республіку. Невдовзі історична Доля спричинила неприпустимо страхітливую драму для національно-визвольних змагань українського народу...

Та все ж слід увиразнити насамперед те, що є непроминальним в історії того чи іншого етносу. Тому поділяємо засаду Олександра Колянчука, який вміло оперує фактами приязні, а не кривди... Пригадується, як переконливо він з тонким болем

говорив про трагічні уроки з історії двох народів-сусідів, які у нечувано дикий спосіб використовує «третя сила»... Тому слід повертати у свідомість громадськості ті уроки, якими збагачується сучасна доба... Приміром, ще на початку 1921 р. в усіх таборах для інтернованих українців діяли не тільки військові, але й цивільні культурно-освітні заклади, художні ансамблі, а загальна кількість періодичних видань сягнула 66 позицій. Так, упродовж 1920-1922 років тільки у Варшаві друкувалося біля 25 періодичних видань. Літопис українсько-польських культурних взаємодій припомнили такі відомі діячі, як Богдан Лепкий, Іван Огієнко, Василь Біднов, Микола Чайківський, Андрій Яковлів, Микола Юнаків, Сергій Дельвіг, Іван Феценко-Чопівський, Аполінарій Маршинський, Віктор Приходько, Олександр Лотоцький, Іван Шовгенів, Дмитро Дорошенко, Борис Іваницький, Іродіон Шереметинський, Володимир Чередиїв, Леонід Фролов, Олександр Михайловський, Леонід Білецький, Арсен Чернявський, Харитон Лебідь-Юрчик, Валентин Садовський, Сергій Тимошенко, Арсен Чернявський, Ростислав Лашенко, Іларіон Свенціцький, Валентин Садовський, Михайло Обібний, Панас Феденко, Степан Сірополко, Олександр Колеса, Василь Щурат, Петро Холодний, Сергій Дядюша, Сергій Кулжинський, Микола Шаповал, Олександр Пилькевич, Ілля Мартинюк, Вячеслав Заїкін... Серед яскравих ініціатив були проекти заснування української вищої технічної школи у Тарнові, а також в червні 1921 р. Українського народного університету в м. Ланцут, ректором якого був обраний проф. Василь Біднов. Заслугове на увагу діяльність і таких осередків, як гімназія в Ченстохові, гімназія ім. Тараса Шевченка в Каліші (як встановив Олександр Колянчук, названу гімназію у Каліші закінчили 874 особи), гімназія пластунів з гуртожитком у Щипйорні, підготовчі курси з метою складання іспитів зрілості в Тарнові (голова Степан Сірополко), у кількох таборах проводилися курси за програмою початкової школи тощо. До того ж була можливість здобути освіту в Чехословаччині, де 1921–1923 рр. функціонували українські вищі навчальні заклади, зокрема: Український вільний університет, Українська господарська академія, Український вищий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова. За підрахунками Олександра Колянчука, тут навчалось близько двох тисяч українців – учасників визвольних змагань 1917–1921 рр. Численні гру-

пи українських емігрантів були зосереджені у студентських організаціях, що діяли у Кракові, Гданську, Берліні, Варшаві. У червні 1921 р. у Варшаві проходив перший з'їзд представників Українських студентських громад з усієї Польщі. Вони представляли понад 1000 членів, згуртованих у громадах Варшави, Ченстохови, Тарнова, Ланцуту, Пйотркова, Вадовиць, Александрова та Сідлець. Винятково актуально звучить настанова Симона Петлюри, що міститься у програмній статті «Сучасна українська еміграція та її завдання». Видатний державотворець писав про завдання для молоді. Вона зрозуміла «обов'язок, який на неї положила Батьківщина і ретельно приступила до навчання, щоб використати своє вимушене перебування за кордоном з найбільшою користю для національної справи. Цього прагнення та настрою серед наших студентів не можна не похвалити: це свідчення, що вони розуміють [...] завдання, які перед ними ставить програма будівництва української державності. А програма ця вимагає, щоб з'явилося велике число свідомих, інтелігентних та здатних до роботи будівничих, також з науковим досвідом, до творчої державницької роботи» [6]. Були засновані й початкові школи: ім. Симона Петлюри в Українській станиці в Каліші, ім. Лесі Українки у Варшаві та недільні школи у багатьох польських міста. З ініціативи проф. Івана Огієнка постало Товариство допомоги українцям-студентам вищих шкіл м. Варшави, головою якого став проф. Роман Смаль-Стоцький. З-поміж багатьох діячів Олександр Колянчук слушно виокремив учасника боїв за українську незалежність в 1917–1921 рр., співробітника Міністерства зовнішніх справ УНР Левка Биковського (1895–1992), внесок якого в польську бібліотечну галузь важко переоцінити. Тут напрошується порівняння з Симоном Наріжним (1898–1983), директором Музею українських визвольних змагань у Празі, автором унікальної праці «Українська еміграція» (Прага, 1942, т.1; Київ, 1999, т. 2) а також з визначним українським поетом Євгеном Маланюком (1887–1968), другом Марії Домбровської та Ярослава Івашкевича. Либонь, не буде перебільшенням, коли сказати: про тих, хто оберігав гідність істини боротьби «За нашу і вашу свободу», достойно висловив Павло Шандрук (1889–1979), удостоєний ордена *Virtuti Militari* за заслуги під час оборони Польщі 1939 р. Він ствердив 1947 року: «Я воював за Польщу, бо вважав, що тим самим воюю за

Україну [...]. А як буде потреба, то ще раз воюватимемо за Польщу! З таких же самих причин. Польща була моєю другою Батьківщиною» [11].

І таких, як Павло Шандрук, було чимало з боку України. Приміром, значний внесок у розвиток науки, мистецтва, культури загалом зробили уроженці України, які після 1920 року опинилися у Польщі: Микола Битинський (1893–1972), Зіновій Подушко (1887–1963), Павло Ковжун (1896–1939), Віктор Цимбал (1901–1968), Василь Масютин (1884–1955), Петро Холодний (1876–1930), Юрій Магалевський (1876–1935), Олександр Шолохов (1896–1981), Олександр Ляшенко (1883–1944), Василь Хмелюк (1903–1986), Артем Корнійчук (1898–1978), Микола Бутович (1895–1961), Сергій Тимошенко (1889–1950), Василь Требушний (1887–1943), Павло Запоріжський (1892–1971), Борис Палій-Неїло (1876–1956), Василь Дядинок (1900–1945), Петро Андрусів (1906–1981), Петро Мегик (1899–1992), Вячеслав Васьковський (1904–1976), Володимир Побулавець (1898–1929), Олександр Якимчук (1899–1970), Дмитро Дунаєвський (1869–1944), Євген Бутович (1895–1943), Сергій Литвиненко (1898–1964), Леонід Перфецький (1901–1977), Олекса Харків (1897–1939), Василь Крижанівський (1891–1929), Василь Перебийніс (1895–1966), Ольга Мариняк (1904–1939), Микола Чижевський (1890–1951), Микола Дубовицький (1903–1985), Ярослав Кириленко (1913–1977), Олександр Ляшенко (1883–1944), Василь Требушний (1887–1943), Леон Гец (1896–1971), Юрій Новосільський (1923–2011). Так, прагнемо цими словами висловити захоплення й подяку Олександру Колянчуку за те, що не тільки перераховані імена увійшли в науковий вжиток завдяки його невтомним трудам. Ще одна ілюстрація. Не можна обійти заслуги Івана Фещенка-Чопівського (1884–1952), професора гірничо-металургійної академії у Кракові. Адже лишень упродовж 1928–1939 років вчений опублікував близько 130 робіт польською, німецькою та українською мовою, що сприяло розвитку металургії не тільки в Польщі. У 1917–1920 роках він брав активну участь у розбудові незалежної Української Народної Республіки. Саме йому судилося підписати від імені УНР польсько-українську економічну конвенцію, тобто після укладення у квітні 1920 р. нині призабутої Варшавської українсько-польської угоди. Світова слава не порятувала одного з творців металознавства як науки. У березні 1945 року уроженець Житомирщини Іван Фещенко-

Чопівський був заарештований у Катовицях силами «СМЕРШ», засуджений у Києві на 15 років заслання, де й загинув 2 вересня 1952 р. за нелюдських умов утримання в концтаборі Абезь (Республіка Комі).

Українські діячі відзначалися також активністю і в суспільно-політичному житті міжвоєнної Польщі. Численною була їхня присутність в Сеймі та Сенаті, де значились 26 сенаторів та 97 послів [7; 8; 10]. Примітно, що 17 з них були безпосередньо пов'язані з національно-визвольними змаганнями в Україні упродовж 1917–1921 рр. Олександр Колянчук аргументовано виділяє сенаторів і послів польського парламенту, які працювали у структурах УНР та її військових установах, у т.ч. такі імена: Михайло Черкавський (1878–1929), Дем'ян Герштанський (1865–1936), Олександр Карпінський (1867–1929) – член Української центральної ради 1917 р., Іван Мажух (1872–1946), Лев Маркович (1881–1930), Микола Маслов (1880–1942), Василь Мудрий (1893–1966), Сергій Тимошенко (1881–1950) – член Української центральної ради 1917 р.; послы Сейму: Євген Богуславський (1883–1948), Максим Чучмай (1887–1936), Василь Дмитріюк (1890–1973), Василь Комаревич (1891–1927), Сергій Козицький (1883–1941), Семен Любарський (1878–1944) – член Української центральної ради 1917 р., Василь Мохнюк (1895–1940), Іларіон Павлюк (1875–1961), Степан Скрипник (1898–1993), Михайло Тележинський (1886–1940) – член Української центральної ради 1917 р., Антін Васинчук (1885–1935) – член Української центральної ради 1917 р., Павло Васинчук (1893–1944), Іван Власовський (1883–1969), Мартин Волков (1892–1972). Вихідцями з Наддніпрянської України були, зокрема: Євген Богуславський (1883–1939), Лев Маркович (1881–1930), Микола Маслов (1888–1942), Петро Певний (1885–1957), Стефан Скрипник (1898–1993), Михайло Тележинський (1886–1940), Сергій Тимошенко (1881–1950).

Цікавим видається факт: 13 березня 1930 р., згідно з розпорядженням Ради міністрів Річпосполитої від 7 лютого 1930 р., Міністерство освіти надало статут Українському науковому інституту [14].

До завдань УНІ як нового культурно-освітнього осередку належали дослідження з економіки, історії та культури України, у тім числі іс-

торії Церкви та польсько-українських взаємин, а також підготовка наукових кадрів. Важливо, що опрацьовувалися різні концепції державного устрою майбутньої незалежної української держави. Очолював Український науковий інститут його фактичний засновник проф. Олександр Лотоцький (1870–1939); секретарем став проф. Варшавського університету Роман Смаль-Стоцький (1893–1969), а керівниками кафедр були обрані: Олександр Лотоцький (кафедра історії та права); Богдан Лепкий (1872–1941; кафедра української літератури), проф. Української господарської академії в Подебрадах Валентин Садовський (1886–1947; кафедра економічних наук). Діяльність названого Варшавського Інституту ще й досі належним чином не оцінена, якщо йдеться про його суб'єктність як екстериторіального центру, власне, аналогічного до Українського наукового інституту в Берліні (1926–1945). Без сумніву, обидва інститути відіграли виняткову роль в поширенні відомостей про українську культуру, творчість видатних носіїв українського слова (зразком тут є багатотомне видання творів Тараса Шевченка – з передбачених 16 томів побачило світ тринадцять в упорядкуванні визначного шевченкознавця Павла Зайцева (1886–1965), в налагодженні книжкового обміну з бібліотеками різних країн світу тощо. До слова, Олександр Колянчук одним із перших наголосив на значимості вивчення й популяризації української мови за межами України, яку спричинили Богдан Лепкий, Роман Смаль-Стоцький, Мирон Кордуба, Іван Коровицький, Іван Огієнко та О. Лапинський в Польщі, а також додамо – Дмитро Дорошенко, Іван Мірчук, Марія Мірчук, Зенон Кузеля – в Німеччині. Адже мова постає одним із визначальних ідентифікаторів кожного етносу. Звідси – питома вага книжкових видань українською мовою. Назвати б такі позиції, як: «Армія, якої нам треба» А. Герліта (Александрів-Куявський, 1921); *Українське книгознавство*, «Національна Бібліотека Української Держави» Л. Биковського (Щипйорно, 1922); «Справа розмосковлення богослуження Православної церкви в Україні» В. Біднова (Александрів-Куявський, 1921); «Церковна справа в Україні» В. Біднова (Тарнів, 1921); «Історія української літератури» Л. Білецького (Каліш, 1923), «Порівнююча граматики української мови» М. Левицького (Щипйорно, 1921),

«Думки про мистецтво» Є. Маланюка (Каліш, 1923), «Наша Батьківщина – Україна. Короткий курс українознавства для козаків» Є. Маланюка (Щипйорно, 1922), «В обороні могил поляглих українських лицарів» М. Обідного (Тарнів, 1921), «Головні правила Українського правопису» І. Огієнка (Тарнів, 1921) та ін. Активно зміцнював українсько-польські взаємодії член Української центральної ради Микола Ковалевський (1892–1957), автор праці «*Polityka narodowościowa na Ukrainie sowieckiej. Zarys ewolucji stosunków w latach 1917–1937*» (Варшава, 1938).

Друга Світова війна нанесла як Україні, так і Польщі тяжко вилікувані рани; вони й досі ятрать долі тих, хто про них не забув... Та Олександр Колянчук належить до тих, хто прагне не загострювати біль, а спонукати на пошук правди. Правди не показної, а істинної з урахуванням «вміння прощати» крізь сенс крилатої сполуки: «Зрозуміти – означає пробачити, а пробачити – означає зрозуміти!». До цього закликав і Кароль Войтила (1920–2005), видатний поляк усіх часів Папа Іван Павло II. Зразки такого розуміння істини дали визначні польські та українські діячі Оскар Кольберг, Марія Конопніцька, Станіслав Вінценз, Єжи Гедройц, Іван Франко, Леся Українка, Богдан Осадчук, Дмитро Павличко, Ростислав Радішевський, Олександр Астаф'єв...

Яскраве світло плодотворної українсько-польської взаємодії віднайшов у науковій діяльності Олександра Колянчука Дмитро Павличко, якому судилося бути на зламі ХХ–ХХІ століть Надзвичайним і Повноважним послом України в Польщі: «Шановний Пане Колянчук! Я одержав од Вас безцінний подарунок – «*Nekropolie i groby ukraińskich walk niepodległościowych w latach 1917–1921*». Я перечитую цю книжку й тремчу від переживання трагедії, яку судилось пережити поколінню перших українських державників у ХХ ст. Я вдивляюся в портрети тих людей. Бачу, що вони були людьми високого інтелекту... Ця Ваша книжка – одна з найдорожчих сторінок української історії... Дмитро Павличко. 13.10.2004» [9].

Автори цих рядків переконані: як процитована оцінка Дмитра Павличка, так і названа праця Олександра Колянчука добре вписуються у вінок 100-ї річниці відновлення незалежності Речіпосполитої Польщі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зимомря М. Колосся озимого посіву. До 70-річчя від дня народження Олександра Колянчука. *Календар Просвіти*. Ужгород, 2002. С. 186–187.
2. Зимомря М. Кризь призму високих устремлінь (Про життя й творчість Олександра Колянчука). *Над Бугом і Нарвою*. 2003. № 2 (66). С. 34–36.
3. Зимомря М., Добрянський І., Зимомря І. Пошук джерелами історії. Др. Олександр Колянчук. Кіровоград-Ужгород-Перемишль-Дрогобич: Посвіт, 2013. 90 с.
4. Зимомря М. Стихія та її енергія: Олександр Колянчук. *Долі в людях*. Дрогобич, 2006. С. 79–89.
5. Колянчук О. Українська військова еміграція у Польщі (1920 – 1939). Львів, 2000. 36 с.
6. Ряст О. [С.Петлюра] Статті, листи, документи. Нью Йорк, 1956. Т. 1. С. 300–341.
7. Brzoza Cz. *Ukrainiska Repräsentacija Parlamentarna w II RP. Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze*. 1992–1993. T. I–II. S. 153–165.
8. Ignatowicz I. *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*. Warszawa, 1971. S. 111–140.
9. Kolańczuk A. *Emigranci ukraińscy w polskiej nauce i kulturze / M. Zymomrya, I. Dobrianskyj, I. Zymomrya. Zafascynowany historią*. Dr. Aleksander

- Kolańczuk. *Doctor honoris causa. Drohobycz-Przemysł-Kirowohrad*, 2014. S. 24–66.
10. Mędrzecki W. *Ukrainiska Repräsentacija Parlamentarna w Drugiej Rzeczypospolitej. Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*. 1996. Nr 3. S. 220–234.
11. Miecik I. *Kręta droga do Ukrainy. Polityka*. 2001. Nr 20. S. 78–81.
12. Piłsudski J. *Pisma zbiorowe*. Warszawa, 1937. T. V. 177 s.
13. Skeczowski R., Drozd R., Zymomrya M. *Ukraina – Polska. Drogi do niepodległości / Ukraina – Polska. Kultura. Wartości. Zmaganie duchowe / Pod red. R. Drozda, R. Skeczowskiego, M. Zymomrji. Koszalin, 1999. S. 9–22.*
14. Stępień S. *Kształtowanie się warstwy inteligencji w warunkach braku własnego państwa: Ukrainiska inteligencja w Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918–1939. Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych*. 2006. T. LXVI. 2006. S. 111–135.
15. Wiszka E. *Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920–1939*. Toruń, 2001. 208 s.
16. Żerelik R. *Rządy Rady Ukrainkiej Republiki Ludowej w Tarnowie w okresie 1920–1922. Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*. 1996. Nr 3. S. 207–219.

REFERENCES

1. Zymomrya M. *The ear of winter sowing. To the 70th anniversary of the birth of Oleksandr Kolyanchuk* [Kolossia ozymoho posivu. Do 70-richchia vid dnia narodzhennia Oleksandra Kolianchuka]. *Kalendar Prosvity. Uzhhorod*, 2002. Pp. 186–187.
2. Zymomrya M. *Through the prism of high aspirations (On the life and work of Oleksandr Kolyanchuk)* [Kriz pryзму vysokikh ustremlin (Pro zhyttia y tvorchist Oleksandra Kolianchuka)]. *Nad Buhom i Narvoiu*. 2003. No. 2 (66). Pp. 34–36.
3. Zymomrya M., Dobrianskyi I., Zymomrya I. *Called by sources of history. Dr. Oleksandr Kolyanchuk* [Poklykanyi dzherelamy istorii. Dr. Oleksandr Kolyanchuk]. Kirovohrad-Uzhhorod-Peremysl-Drohobych: Posvit, 2013. 90 p.
4. Zymomrya M. *Element and its energy: Oleksandr Kolyanchuk* [Stykhiia ta yii enerhiia: Oleksandr Kolianchuk]. *Doli v liudiakh*. Drohobych, 2006. Pp. 79–89.
5. Kolianchuk O. *Ukrainian military emigration in Poland (1920 – 1939)* [Ukrainska viiskova emihratsiia u Polshchi (1920 – 1939)]. Lviv, 2000. 36 p.
6. Riast O. [S. Petliura] *Articles, letters, documents* [Statti, lysty, dokumenty]. New York, 1956. T. 1. Pp. 300–341.
7. Brzoza Cz. *Ukrainian Parliamentary Representation in the Second Republic of Poland. Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze*. 1992–1993. T. I–II. Pp. 153–165.
8. Ignatowicz I. *Vademecum for research on the history of the 19th and 20th centuries* [Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku]. Warszawa, 1971. Pp. 111–140.

9. Kolańczuk A. *Ukrainian emigrants in Polish science and culture*. M. Zymomrya, I. Dobrianskyj, I. Zymomrya. *Zafascynowany historią*. Dr. Aleksander Kolańczuk. *Doctor honoris causa. Drohobycz-Przemysł-Kirowohrad*, 2014. Pp. 24–66.
10. Mędrzecki W. *Ukrainian Parliamentary Representation in the Second Republic of Poland. Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*. 1996. No 3. S. 220–234.
11. Miecik I. *Winding road to Ukraine. Polityka*. 2001. No 20. Pp. 78–81.
12. Piłsudski J. *Collective letters*. Warszawa, 1937. T. V. 177 p.
13. Skeczowski R., Drozd R., Zymomrya M. *Ukraine – Poland. Roads to independence* [Ukraina – Polska. Drogi do niepodległości] / Ukraina – Polska. Kultura. Wartości. Zmaganie duchowe / Pod red. R. Drozda, R. Skeczowskiego, M. Zymomrji. Koszalin, 1999. Pp. 9–22.
14. Stępień S. *Formation of the intelligentsia in the conditions of the lack of own state: Ukrainian intelligentsia in the Republic of Poland in the years 1918 – 1939. Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych*. 2006. T. LXVI. 2006. Pp. 111–135.
15. Wiszka E. *The press of Ukrainian emigration in Poland 1920 – 1939*. Toruń, 2001. 208 p.
16. Żerelik R. *The Governments of the Council of the Ukrainian People's Republic in Tarnów in 1920–1922. Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*. 1996. No 3. Pp. 207–219.